

Filozofické perspektívy vzťahu mravných a právnych noriem

Anotácia: Text pojednáva o špecifikách vzťahu mravných a právnych noriem. Za účelom postihnúť dynamiku vzájomného vzťahu oboch spôsobov regulácie spoločenskej činnosti, sa venuje analýze vnútornej štruktúry normy ako takej, normotvornej činnosti v historicko-filozofických perspektívach, pričom poukazuje na zvláštnosti mravných a právnych noriem, ich odlišnosti a súvislosti. Zohľadňuje diskusie na poli filozofie práva medzi právom prirodzeným a pozitívnym, pričom nachádza vyústenia tohto vzťahu aplikovateľné na konkrétnu činnosť príslušníkov a príslušníčok PZ.

Kľúčové slová: norma – normotvorná činnosť - morálka – právo – filozofia práva.

Morálna a právna rovina spoločenského bytia sa dotýka každého člena spoločnosti. Tým, že človek ako tvor spoločenský podmieňuje svoju existenciu vzťahmi s inými ľuďmi, utvára si v praxi svojho života pravidlá a normy súžitia. Mohli by sme povedať, že v každej spoločnosti a v každých historických a geografických podmienkach jestvovali odlišné spôsoby správania a spolužitia, odlišné spôsoby spoločenskej regulácie, a teda tiež rozdielne pohľady na vnímanie morálky a práva. V tejto súvislosti je dnes, tak ako v minulosti, aktuálne spytovať sa na ich zdroje, na ich pole pôsobnosti alebo napokon na ich vzájomný vzťah. Zaobídeme sa dnes bez morálky? Nahradili právne doktríny morálne normy? Dopĺňajú sa tieto dve roviny, alebo zohľadňujú obe osve odlišné problematiky spoločenského bytia? V neposlednom rade, ako tieto roviny vstupujú do policajnej praxe? Aby sme načrtli odpovede na spomínané otázky, je nutné postihnúť morálku a právo v historicko-filozofických perspektívach, zamerať sa na nástroje a spôsoby uplatnenia morálky a práva v spoločnosti a napokon aplikovať jednotlivé postuláty na praktickú činnosť príslušníkov a príslušníčok PZ.

1. Normy a normotvorná činnosť v historicko-filozofických perspektívach

V súčasnom spoločenskom ovzduší slovo *norma* nevyvoláva práve najpozitívnejšie dojmy. Azda u mnohých môže vyvstávať pocit, že sme normami spútaní, akoby obmedzovali našu inak neohraničenú slobodu, akoby vo význame tohto slova bola zakorenená rigoróznosť, skostnatenosť, oklieštenosť. Je ale takéto chápanie adekvátne? Ako do našich životov vstupujú normy? Čo vlastne tento pojem, ktorý nemusí byť výlučne pojmom etickým alebo právnym, označuje? Ak chceme hovoriť o mravných a právnych normách, ako spolu súvisia a ako sa prejavujú v konkrétnej činnosti človeka, je potrebné zamyslieť sa nad zmyslom a významom noriem ako takých.

Norma je vyjadrením regulácie ľudskej činnosti. Človek si pre zachovanie svojej existencie od počiatkov spoločenského života vytváral normy, ktoré sa stávali základnými kameňmi tradície odovzdávanej potomkom. V prvom rade sa jednalo o výrobné normy, spôsoby zhotovovania nástrojov nevyhnutných pre zabezpečenie obživy sociálnej skupiny. Postup ako vyrobiť nejaký nástroj obsahoval isté pravidlá, teda normy, ktorých dodržanie zaručovalo žiaduci výsledok. Tieto pravidlá si odovzdávali generácie, aby ich mohli rozvíjať. Tradícia hrala významnú úlohu v prehistorických spoločnostiach, nemenej významnú ako v mnohých aspektoch zohráva dodnes. Človek nebol zakaždým vrhnutý do radikálne novej situácie, nemusel pracne objavovať ako založiť oheň, ako vyrobiť pästný klin, ale práve v týchto praktických oblastiach života staval na tradícii svojich predkov, ktorí mu svoje poznanie odovzdali prostredníctvom osvojených spôsobov a pravidiel – prostredníctvom

noriem. Pojem norma v zmysle svojho použitia práve v týchto prvopočiatoch nemá mravný ani právny náboj. Jedná sa o pravidlo praktického života, ktoré zabezpečuje v rodových spoločnostiach zachovanie rodu.

Vytváranie si noriem je tak neoddeliteľnou súčasťou života človeka v spoločnosti už od prehistorických čias. Túto ľudskú schopnosť nazývame všeobecne normotvorná činnosť. Od výrobných a technických noriem pastierskej, loveckej alebo roľníckej občiny sa odvíjali normy správania sa a jestvovania v sociálnej skupine. Naviazanosť noriem ľudského spolužitia na spôsoby výroby badáme napríklad v estetickej oblasti, kedy sa podľa jednotlivých období a spôsobov reprodukcie spoločnosti volili aj adekvátne námety pre umeleckú tvorbu. Za „pekné“ a esteticky hodnotné sa považovali námety zobrazujúce roľníkov na poli, ktorí pasú stáda alebo obrábajú pôdu, či lovcov na love. Tieto výjavy nachádzame na rozličných predmetoch bežnej potreby, ale tiež sú nimi zdobené jaskyne, chrámy a ďalšie významné miesta prvých komunít. Pravidlá, normy spolužitia tak pomáhajú ľudskému pokroku, sú prostriedkom odovzdávania skúseností a reguláciou spoločenského života.

Z praktických noriem zameriavajúcich sa na výrobu a reprodukciu danej spoločnosti vznikajú neskôr normy mravné. Dodržiavanie pravidiel správania v komunite má významnú, takmer posvätnú úlohu. Už v primitívnych pospolitostiach nachádzame význam záväzkov nepísaných predpisov, tabu, ktorých prekročenie znamenalo vylúčenie z pospolitosti a teda odsúdenie na smrť. Tieto pravidlá a normy si vytvára každá pospolitosť a požívajú v nej výsostné postavenie. Mravné obyčaje súbežne s rozvojom civilizácie a spoločnosti prerastajú do písanej podoby zákonov. V tejto forme sú normy správania a konania člena pospolitosti posvätené autoritou boha a teda nevyhnutne záväzné. Tak ich nachádzame v zákonníkoch staroorientálnych civilizácií, čo dokladá napríklad mezopotámsky vládca Chammurapi označujúci samého seba za kráľa spravodlivosti, ktorému boh Šamaš daroval právny poriadok¹, svedčia o tom i Haremhebove zákony, ktoré uvádzajú, že faraón (stelesnenie boha Hora na zemi) vymyslel spôsob ako zlikvidovať zlo a potlačiť podvod a lož, či rovnaké posvätenie božskou autoritou nájdeme v židovskom dekalógu. Hoci Gréci nedávali zákonom svojich obcí náboženské posvätenie, poznali svojich zákonodarcov a príslušne ich aj uctievali. Viac ako autorita zákonodarcu tu ale vystupuje záväznosť voči zákonu ako takému, voči norme, ktorou sa obec riadi. U Grékov nachádzame dôležitosť pospolitého života prejavujúcu sa vo vžitom presvedčení o nevyhnutnosti a potrebnosti zákona. O tom, že vládnu zákony svedčí aj nápis v Termopylách „...my mŕtvi tu ležíme, ako zákony kázali nám.“ Rovnako Platón v Kritónovi Sokratovými slovami vyzdvihuje zákony vlasti, ktoré Sokratovi nedovoľujú uniknúť pred trestom smrti, lebo zákony treba poslúchať, aj keď nám krivdia; ich nedodržiavaním by sme pôsobili totiž väčšiu krivdu, ako nám ony spôsobujú krivdu odsúdením.² Túto vládu zákonov považujú samotní Gréci za vrchol ľudského rozvoja. Badáme ju vo filozofických, literárnych, dramatických dielach klasikov antickej kultúry. O podstatnosti normy – zákona vypovedá obsah filozofického učenia vôbec, ktoré sa venuje zákonom/ústave/politike ako jednému zo svojich najvýznamnejších problémov.

Práve problém noriem – ich pôvodu a charakteru – sa tiahne ako ústredná niť celou antickou filozofickou tradíciou, ktorá nezomiera pádom Ríma, ale ktorú preberajú generácie ďalšie storočia našich dejín. Prvým veľkým filozofickým problémom je problém normy

¹ BEŇA, J., 2006. *Pramene k dejinám práva. Starovek*, s. 62

² Pozri PLATÓN, 1970. *Obrana Sokratova*. In: MARTINKA, J. (ed.): *Antológia z diel filozofov. Predsokratici a Platón*, s. 261

chápanej ako *fyzei* alebo *nomo*, teda normy chápanej ako prirodzenej od prírody určenej zákonitosti alebo zákonitosti spoločenskej resp. sociálne konštruovanej. *Fyzis* je sama osebe veľmi obsažnou kategóriou, je prírodným zákonom, zákonom každej jestvujúcej veci, je podstatou, tým, čo veci bytostne prináleží a špecifikuje ju. Takéto výsostné postavenie *fyzis* dokumentuje aj použitie Aristotelovho termínu *fyzei* v úvodnej vete *Politiky*. *Zoon politikon* (ζῷον πολιτικόν) je človek svojou podstatou žijúci v obci³ a rovnaký pojem v *Metafyzike* „všetci ľudia od prirodzenosti túžia po vedení“⁴. Tak sa *fyzis* z chápania prirodzenosti mení na chápanie podstaty a potom aj na chápanie normy, ideálu. Zárodoky a previazanosť prírodných a spoločenských atribútov života prepájajú na normatívnej úrovne už Pytagorovci, ktorí poznávajú prírodné zákonitosti a dávajú ich do kvantitatívnych súvislostí, čoho prostredníctvom stanovujú normy hudobnej harmónie, estetiky, architektúry. Aj v týchto oblastiach, no najmä v oblasti verejných zákonov, budú charakter noriem skúmať sofisti. Budú sa pýtať či zaužívané pravidlá majú pôvod prírodný alebo spoločenský, či teda vznikli *fyzei* alebo *nomo*. U sofistov je otázka vzťahu *fyzei* – *nomo* otázkou zápasu proti prírodnej determinácii spoločenských inštitúcií. Týka sa najmä otroctva, ktoré sa zdôvodňuje v antickej polis prírodným usporiadaním spoločnosti. Otroctvo je pre Platóna i Aristotela prirodzeným, daným prírodným zákonom, ustanoveným s absolútnou platnosťou odvolávajúc sa na nevyhnutnosť prírodného zákona. Sofisti okrem toho, že stavajú človeka do centra svojej pozornosti, človeka ako toho, ktorý určuje bytnosť vecí a inštitúcií, človeka, ktorý je „mierou všetkých vecí, jestvujúcich, že sú, nejestvujúcich, že nie sú“⁵, budú bojovať proti tomu, aby sa vžitie spoločenské inštitúcie vydávali za určené prírodou. Potom nevyhnutne, čo je *nomo* ľudským ustanovením, to možno aj ľudským ustanovením zmeniť či zrušiť. Polemika *fyzei* – *nomo* u sofistov je úvodným taktom neskorších veľkých dejinných polemík medzi právom prirodzeným (*ius naturale*) a právom pozitívnym (*ius positivum*), medzi prirodzenou a konvenčnou morálkou a pod. Sofisti tvoria významný medzník v dejinách filozofie, aj v spomínanom zameraní na problematiku noriem, v ktorej postihujú viaceré aspekty determinujúce ľudskú existenciu v spoločnosti. Avšak povedané slovami Jiřiny Popelovej, „zlým osudom filozofie bolo, že sofistika v nej nemala osobnosť veľkosti Tukydidu alebo Euripida. Naopak, objavil sa vplyvný mysliteľ a navyše veľký umelec – Platón, ktorý z nepriateľskej ideologickej platformy, vyzbrojený tradíciou eleatskej ontológie napadol pozície sofistiky a vypálil svojou vehementnou polemikou sofistom znamenie hanby, ktoré im ostalo v dejinách myslenia po celé stáročia.“⁶ U Platóna nachádzame originálne spracovanie problematiky *fyzei* – *nomo*. Platón, hoc filozof, teda ten, ktorý by mal byť hľadačom pravdy, je prezieravým ideológom, ktorý si všimne, že ľudia poslúchajú zákony väčšmi vtedy, keď si myslia, že sú od prírody dané. Preto vo svojej Ústave nabáda zákonodarcu, aby použil lešť vytvorením fikcie, na základe ktorej by ľud poslúchal zákony vládcu. Pomocou fiktívnej báje zdôvodňuje kastovné rozdelenie spoločnosti, otroctvo a konzervatívne vzťahy otrokárskej polis. „Vy všetci obyvatelia nášho štátu, ste totiž navzájom bratmi, ale boh, keď vás vytváral, primiešal tým, čo sú schopní vládnuť, pri vzniku zlato, a preto sú najvzácnejší, pomocníkom však striebro, železo a meď potom roľníkom a ostatným pracujúcim.“⁷ Tak viera

³ ARISTOTELES, 1988. *Politika*, s.19.

⁴ ARISTOTELES, 1972. *Metafyzika*. In: MARTINKA, J. (ed.): *Antológia z diel filozofov. Od Aristotela po Plotína*, s. 243.

⁵ PROTAGORAS, 1970. Zlomok 80 A 21 (z Platóna). In: MARTINKA, J. (ed.): *Antológia z diel filozofov. Predsokratici a Platón*, s. 217.

⁶ POPELOVÁ, J., 1981. *Etika. Dejiny etických teórií*, s. 24, 25.

⁷ PLATÓN, 1993. *Ústava*, s. 167.

v nadprirodzený, prírodou raz a navždy daný základ politického uznesenia sa pokladá za najúčinnějšíu.

Spor *fyzei* – *nomoi* rieši Aristoteles syntézou. Ľudské spoločenstvo vzniklo prirodzene, človek je od prirodzenosti človek žijúci v obci, lenže toto občianstvo dané *fyzei* sa privádza k dokonalosti zákonmi, ktoré si stanovuje obec. Nie náhodou je Aristoteles považovaný za systematizátora filozofického vedenia antiky, príznačne k čomu bude pojednávať o záležitostiach zákonov v súvislosti s viacerými praktickými oblasťami života. Aristoteles nielenže zavádza pojem etika, ktorým označuje svoju praktickú filozofiu, prepája normy mravného konania s praktickými oblasťami života, z ktorých výsostné postavenie má politika. Aristoteles pokladá etiku za akýsi druh náuky o štáte. Predmetom etiky je hľadať najvyššie dobro ako účel ľudského úsilia a stanoviť jednotlivé cnosti ako prostriedky vedúce k tomuto cieľu. Práve u Aristotela je zjavný vzťah etiky k politike, keďže jeho etika je etikou pre občanov a predpokladá život v štáte a občianske vzťahy. Pokým politika pre Aristotela hľadá najvyššie dobro pre štát, etika hľadá najvyššie dobro pre jednotlivca, no obe sú úzko spojené, lebo „hoci je najvyššie dobro jednotlivca totožné s najvyšším dobrom štátu, predsa sa zdá dobro štátu väčším a dokonalejším, aj keď ide o jeho nadobudnutie, aj keď o jeho zachovanie. Potešujúce je, keď ho jednotlivec dosiahne pre seba; no krajšie a vznešenejšie je, keď sa národ a štát dostanú tak ďaleko.“⁸ Toto dobro pre Aristotela stelesnené blaženosťou (*eudaimonia* εὐδαιμονία) dosahuje človek cnostným konaním. Pojem cnosť alebo rozumová resp. mravná kvalita (*areté* ἀρετή) značí akési zavŕšenie človeka v jeho rodovom bytí v priebehu jeho celého života. Aristotelova ontológia, opierajúca sa o opisnú a klasifikačnú vedu svojej doby a možno aj pod mimovoľným vplyvom už skončeného, uzavretého vývoja gréckeho mestského štátu uznáva, že každý druh v prírode má vlastnú činnosť, ktorej zavŕšením je dosiahnutie alebo udržanie dokonalého stvárnenia typického pre ten-ktorý druh, t.j. pre jeho rodovú alebo druhovú prirodzenosť – *fyzis*. A tak človek, ako *zoon politikon* (ζῷον πολιτικόν) dosahuje najvyššej cnosti - spravodlivosti, ktorú je možné dosiahnuť len v rámci občianskeho života v gréckej polis. Práve rozbor spravodlivosti vo svojej najväčšej etickej práci - Etika Nikomachova, dopĺňa Aristoteles rozborom práva, v ktorom zlučuje už od čias sofistov navzájom súperiace teórie a uznáva aj právo prirodzené, rovnaké pre všetkých ľudí, aj právo dané ľuďmi, ktoré sa navzájom odlišuje podľa ústav daného štátu.⁹ Aristotelov pojem normy, zákona evidentne dokladuje jeho ontológiu a teleológiu. V rámci svojej ontológie uznáva Aristoteles pre každý druh v prírode činnosť jemu vlastnú, pričom jej zavŕšením je dosiahnutie alebo udržanie dokonalého stvárnenia druhovej alebo rodovej podstaty resp. prirodzenosti typickej pre určitý druh. Prirodzenosťou pre človeka je žiť v obci, a tak predpoklad pre dokonalé rozvinutie schopností človeka je žiť len v obci, a to v obci spravovanej zákonmi. Mravná činnosť značí dovŕšenie človeka v jeho rodovom bytí, a to v priebehu celého života, lebo až ten dovoľuje človeku úplne sa rozvinúť len v obci, ktorá je podstatným predpokladom tohto rozvoja.¹⁰

Normy v podobe zákonov majú podstatný význam v rímskej antickej tradícii. Rimania sa považujú za tých, ktorých umenie spočíva v utváraní zákonov v celom vtedy osídlenom svete (*orbis terrarum*). I v tomto období badáme previazanosť medzi mravnou a právnou rovinou vytvárania jednotlivých noriem. Rímske právo je ovplyvnené stoickou filozofiou.

⁸ ARISTOTELES, 1979. *Etika Nikomachova*, s. 20.

⁹ Toto ponímanie dokladá fakt, že Aristotelova škola dôkladne preštudovala 158 ústav gréckych mestských štátov, z ktorých sa dochovala len aténska ústava.

¹⁰ Pozri ARISTOTELES, 1979. *Etika Nikomachova*, s. 29, 30.

Zákony štátu vyplývajú opäť z prirodzenosti, ktorá je v tomto ponímaní totožná s ľudskou rozumnosťou. Racionálne artikulované mravné normy sa stávajú zákonom, a tak prirodzenosť človeka nie je v rozpore s ustanoveniami, ktoré vytvára. V stoickej rímskej tradícii nachádzame spoločenský moment utvárania normy pre život človeka. V Cicerovom upriamení pozornosti na povinnosť ako istú etickú kvalitu, ktorá sa má prejavovať v praktickom konaní, sledujeme potrebu formulovať normu zaväzujúcu človeka k iným ľuďom pospolitosti i mimo nej. Cicerov spis *O povinnostiach* vyzdvihuje povinnosť a z hľadiska súčasného pohľadu na etické myslenie staroveku, sa stáva alternatívou preferovanej individualistickej etiky cnosti a vyzdvihovania kvalít jednotlivca ako ich nachádzame najmä v platónskej tradícii.

Antická filozofia môže byť plodným východiskom úvah o vzťahu morálnej a právnej roviny v živote človeka a spoločnosti, pretože práve v tomto historicko-filozofickom kontexte sa problematika noriem formuluje ako racionálny problém, a teda bez mytologických prímieskov. Zároveň, antická filozofická platforma a jej etické koncepcie len v minimálnej miere (u sofistov v spore *fyzei – nomo*) reflektujú rozpory otrokárskej spoločnosti. Otroci nie sú ovládaní a spútaní v spoločnosti prostredníctvom ideologického vplyvu, ale prostredníctvom fyzického násillia, preto tu v rámci etickej teórie nevyvstáva potreba skúmania duplicitnej morálky – panskej a otrockej, a skúmanie etických koncepcií sa uskutočňuje v rámci otrokárskej morálky, bez prihliadania na jej mimotriedne následky.

Odlíšná bude situácia v stredovekej ako i v neskoršej novovekej a modernej spoločnosti. Tu sledujeme historický zápas o normy a zákony, ktorý prebieha v dvoch rovinách:

- V skutočnej rovine, kde sa odohráva na historickom poli zápas medzi triedami, stavmi, národmi a rôznymi záujmovými skupinami o zákonodarstvo či právne normy, ktoré by určitej triede alebo mocenskej skupine právne potvrdzovali a garantovali jej maximálne výhody
- V teoretickej rovine, kde sa stretávajú normatívne koncepcie, stanoviská, pojmové diferenciacie a zauzlenia konfliktov.

Pritom obe roviny spolu súvisia; teória niekedy odráža prax, inokedy jej slúži.¹¹ Príklady teoretického a praktického zápasu o normy badáme vo viacerých historických príkladoch. Stredovekým zápasom v obidvoch rovinách bol boj medzi cirkevnou a svetskou mocou – v ideálnej rovine sa tu prejavoval rozpor medzi zákonom božím, ako sa prejavoval v obciach prvých kresťanov a medzi feudálnym poriadkom. Za teoretický vnútrocirkvený spor tohto obdobia možno považovať napríklad spor o teodíceu.

Spor o charakter mravných a právnych noriem je odrazom spoločenského usporiadania jednotlivých etáp sociálneho vývoja. Medzi týmito dvoma rovinami nachádzame akési napätie, ktoré sa stáva ideologickým pohonom mnohých dejinných zlomov. Otázky po morálke vyvstávajú ako hybná sila reagujúca na protirečivosť feudálneho panstva pred Veľkou Francúzskou buržoáznou revolúciou, pred I. svetovou vojnou, pred Veľkou októbrovou socialistickou revolúciou, po II. svetovej vojne a v ďalších konfliktných situáciách ľudských dejín. Konkrétne príklady filozofického ukotvenia mravných a právnych noriem nám môžu slúžiť v snahe vysvetliť tento vzťah – vzťah morálky a práva vôbec – tiež v súčasných spoločenských pomeroch.

¹¹ POPELOVÁ, J., 1981. *Filozofické problémy noriem*. s. 23.

2. Vnútoraná štruktúra mravných a právnych noriem

Doposiaľ sme hovorili o normách či už právnych alebo mravných bez toho, že by sme sa ich snažili navzájom rozlišovať. Poukázali sme na vzťah utvárania mravných a právnych noriem a na ich úlohu, ktorú zohrávali v teoretickej filozofickej reflexii i praxi spoločenského života. Pojem normy je kľúčový pre pochopenie vzťahu dvoch normatívnych systémov prejavujúcich sa v spoločnosti, morálky a práva. Preto je nutné najskôr definovať tento pojem už nie v historicko-filozofických perspektívach, ale vo všeobecnom rámci charakteristických črt, ktoré si naprieč dejinami zachováva a ktoré konštantne vykazuje. Aby sme mohli postihnúť vzťah medzi mravnými a právnymi normami, je tiež nutné ich vzájomne porovnať, teda nájsť spoločné a odlišné črty. Na základe toho sa pokúsime vysvetliť ich vzťah v súčasnej spoločnosti, ich prejavy, funkcie a dopady na spoločnosť a život jednotlivca v nej.

„Normy vznikajú, realizujú sa a vývojovo sa modifikujú v ľudskej činnosti. Ich funkcia spočíva v tom, že túto činnosť regulujú, t. j. podporujú jej stabilizáciu, spresnenie, inštitucionálne zabezpečenie a informáciu o nej nielen pre súčasníkov, ale aj pre budúce generácie.“¹² Norma je pravidlo, ktorým sa treba riadiť, aby bol dosiahnutý istý cieľ spoločnosťou uznaný za priaznivý. Normy alebo pravidlá (výroby, správania, konania, spolužitia a pod.) stanovuje autorita a jeho nesplnenie má dôsledky v podobe rôznych sankcií. Preto môžeme všeobecne povedať, že v rámci, ako právnych, tak i mravných noriem hovoríme o štyroch základných faktoroch, ktoré obsahujú; a teda že každá norma má svoj cieľ, systém predpisov, autoritu a sankcie. Práve v týchto pilieroch normy ako takej nachádzame súvislosti a osobité špecifiká právnych a mravných noriem.

Pokým cieľom právnych noriem je vytvorenie a zachovanie istého právneho poriadku, cieľom mravných noriem bude zachovanie mravného poriadku v spoločnosti. Cieľ ako taký je z hľadiska konštituovania normy veľmi dôležitý. Predstavuje aspekt vnútorného odôvodnenia normy a tvorí zároveň spojnicu medzi systémom mravných a právnych noriem. Cieľ je motívom konania, pri ktorom sa normy uplatňujú, ekvivalentne povedané normy slúžia plneniu cieľov. Motívom konania nie je samotné dodržiavanie noriem. Záchranca neskáče do rieky pre topiaceho sa, aby rešpektoval mravnú alebo právnu normu, ale aby zachránil život. Pri realizácii tohto cieľa však rešpektuje normy resp. princípy, správne postupy záchrany topiaceho sa. Cieľ je teda voči norme nadradený, a zároveň jej dodáva opodstatnenie. Z aspektu legitimity normy na základe cieľa vyviera problematickosť tohto vzájomného vzťahu. Čo ak predkladaný cieľ nie je dosiahnuteľný danou normou? Čo ak je daná norma neadekvátne pre prezentovaný cieľ a vedome sa ňou zakrýva cieľ iný? Keďže sa zároveň cieľ používa ako opodstatnenie istej normy, môže byť proklamovaný cieľ vedomou alebo nevedomou mystifikáciou. Príkladov takéhoto využitia cieľa v akcente dodržiavania konkrétnych noriem nachádzame v dejinách nespočet. I preto je dôležitá reflexia noriem ako takých v konfrontácii s cieľmi, ktoré si stanovujú.

Právne normy sú obsiahnuté v prameňoch práva, sú formulované v ústavách a jednotlivých zákonoch, sú presne artikulované a striktné dané. Mravné normy nie sú spísané ani predpísané v takej podobe ako normy právne. Predstavujú akúsi nepísanú predstavu spoločnosti o tom, čo je vhodné, čo je nevhodné, čo sa robiť patrí a čo nie, čo je správne alebo nesprávne. Vznikajú na základe istej konvencie a vykazujú variabilitu vo vzťahu k tej ktorej spoločnosti. Na tomto mieste je dôležité vysvetliť, že normy ako pravidlá správania sa a konania v spoločnosti nazývame mravnými, pretože tento pojem tiež objasňuje ich spätosť

¹² POPELOVÁ, J., 1981. *Filozofické problémy noriem*. s. 36

so sociálnym kontextom, v ktorom sa utvárajú. Samotný pojem mravnosť¹³ v sebe už etymologicky obsahuje sociálny aspekt a teda prítomnosť a určenosť sociálnym étosom daného spoločenstva. Na rozdiel od morálky nemusí byť mravnosť ukotvená a reflektovaná individuálnym vedomím, alebo tzv. svedomím jednotlivca. Mravné normy sa ponímajú ako spoločenské pravidlá, ktoré sú uznávané za všeobecne platné princípy správania sa, rozhodovania a konania bez ohľadu na ich percepciu jednotlivcom. Sú to jestvujúce regulatívy správania sa v určitom sociálnom kontexte, ktoré nadobúdajú rozmer zvyku. Sústava noriem je v oblasti etiky problematickým poľom. V súčasnosti badáme snahu artikulovať konkrétne etické požiadavky v systéme predpisov, nazývaných etickými kódexmi. Tie sa uplatňujú najmä v špecifických profesijných odvetviach. Pri formulovaní etických predpisov je však dôležité mať na pamäti viaceré aspekty, ktoré do ich formulovania v minulosti vstupovali. Nesporne dôležitým činiteľom, ktorý do formulácie etických noriem vstupuje, je verejná mienka, ktorá zároveň obsahuje aj prvky stavovských predsudkov, moralizátorského pokrytectva a túžby povýšenecky odsudzovať.

Každý z normatívnych systémov, či už sa jedná o mravný alebo právny, je zaručený autoritou. Autorita stanovujúca regulatívy fungovania spoločnosti sa líši z hľadiska jednotlivých historických situácií a geografických špecifik. Autoritou, ktorá garantuje a stanovuje právne normy je spravidla štát. Spôsob, akým sa právne normy stanovujú je striktne predpísaný. Pri monokracii môže byť zákonodarnou autoritou jednotlivec, pri ústavnej vláde predpisuje vykonávanie zákonodarnej moci i spôsob vyhlasovania platnosti noriem ústavný zákon. Dodržiavanie právnych noriem zaručuje výkonná moc prípadne s mocou súdnou, ak je táto ústava konštituovaná ako samostatná moc. Autoritou mravných noriem môže byť boh, prirodzený zákon, štát, ako i konkrétna osobnosť (odborník v istej oblasti, umelec, filozof a pod.). Otázka autority normy nás vedie k spytovaniu sa na autoritu vo všeobecnosti. Zároveň poukazuje na previazanosť uznania istej autority a jej zdôvodnenia pre formuláciu mravných alebo právnych noriem ako takých. Rôzne modifikácie autorít nachádzame v početných dejinných príkladoch. Pokým v súčasnosti je autoritou právnych noriem spravidla štát, v minulosti sa oprávnenosť autority štátu odvodzovala od bohov/boha, prirodzeného zákona a pod. Najmä v období feudalizmu badáme silné prepojenie oblasti mravných a právnych noriem, kedy ich úzke prepojenie zabezpečovalo legitimitu moci. Predpísané zákony sa mali dodržiavať, pretože boli stanovené mocou danou od boha. Tento vzťah mal i ďalšie dôsledky v podobe rešpektovania jedincom jemu „od boha daného“ sociálneho postavenia. Ideologicky táto previazanosť potláčala odpor, ktorý príznačne mohutnel až v období, kedy sa začínajú spochybňovať najskôr mravné, neskôr právne normy. Osvietenstvo prináša so sebou v prvom rade kritiku legitimacy moci spätú s kritikou klerikalizmu (vo Francúzsku) vychádzajúceho z ateistických alebo deistických východísk, teda kritiku autority spoločenských noriem. Kritika autority mravných a právnych noriem prerastá v praktické sociálne zmeny, kedy sledujeme rôznorodý vývoj vo vzájomnom vzťahu morálnej a právnej regulácie konania. Aspekt autority je z hľadiska formovania noriem veľmi dôležitý, pretože každej norme (tak ako cieľ) prepožičiava a určuje jej oprávnenosť.

Nemenej významnými sú sankcie, ktoré so sebou nerešpektovanie noriem prináša. V rámci etického aspektu morálky a mravov môžeme postihnúť dva druhy „morálnych“ sankcií. V prvom rade by sme mohli hovoriť o tzv. výčitkách svedomia. Svedomie ako

¹³ „*nravitsja*“ čo znamená „*páči sa*“. Mravné konanie je teda také, ktoré je všeobecne očakávané, vhodné, v súlade so všeobecne platnou konvenciou, to, ktoré sa páči; nemravné konanie je konaním, ktoré sa naopak nepáči, je nevhodné, neslušné a pod.

individuálne meradlo konania sa prejavuje v neuchopiteľnej miere u jednotlivcov. Je výsledkom internalizácie spoločenskej morálky jednotlivcom, ktorý po osvojení a prijatí niektorých noriem správania reflektuje svoje konkrétne konanie. Svedomie, teda akési zvnútorňovanie spoločenského vedomia, je intímnym regulátorom konania, ktorý voči sebe samému jednotlivec uplatňuje. Na úrovni mravných noriem sa sankcie prejavujú často sociálnym vylúčením alebo spoločenskými obmedzeniami. Príklady takéhoto „spoločenského“ trestu nájdeme zastúpené v literatúre i v historiografii. Mohli by sme spomenúť Tolstého Annu Kareninová, Dumasovu Marguerite Gautierová alebo Flaubertovu pani Bovaryovú na poli historiografie Manuelu Sáenz či Floru Tristán. Je pozoruhodné, že za porušenie mravných noriem sú vo väčšine prípadov sociálne trestané ženy. Tento fakt súvisí so všeobecným chápaním mravnosti ako takej. Ako už bolo spomínané, za „mravné“ označujeme také chovanie, ktoré sa páči – teda všeobecne očakávané (vhodné, slušné, v súlade s všeobecnou mienkou, správne, prípustné) a naopak, za „nemravné“ – neslušné, nevhodné a pod. Mravnosť teda vyjadruje ohľad k širšiemu sociálnemu kontextu nášho života. Chápanie pojmu mravnosť a prejavy jednotlivých podôb mravnosti a jej uplatňovania napovedajú tiež historicko-spoločenskej podmienenosti mravnosti ako takej. Vydávať teda dnes nejaký skutok alebo spôsob konania za mravný alebo nemravný nemá absolútnu platnosť, ale je platným len ako vyjadrenie vkusu danej doby. Hoci spoločenské sankcie za porušenie mravnej normy nie sú zakotvené v žiadnych konkrétnych predpisoch, ich uplatnenie malo väčšinou fatálne následky. Sociálne vylúčenie sa stalo pre jedincov nie len obrovskou stigmu a odsúdením k osamoteniu, ale zároveň bránilo rozvoju osobnosti v spoločenstve, v zmysle Aristotelovej definície človeka život nielen strpčovalo, ale častokrát znemožňovalo. Sankcie na úrovni právnych noriem sa prejavujú v podobe konkrétnych trestných sankcií stanovených zákonmi. Ich uplatnenie je jasnejšie a rukolapnejšie. Výkon konkrétneho trestu sa ale neobmedzuje na jeho formálne absolvovanie, má svoje pokračovanie v sociálnom dopade. „Byť trestaný“, „byť trestancom“ so sebou nesie pečať porušenia spoločenských princípov, ktoré sa prejavujú v prijímaní jednotlivca spoločnosťou a teda na poli práve mravných sankcií.

Normy vo všeobecnosti, mravné alebo právne normy sú prítomné v každej spoločnosti a v každom jej dejinnom období. Nevznikajú v spoločenskom vákuu, ale vyjadrujú isté potreby a záujmy skupín obyvateľstva. Z tohto hľadiska nemôžeme skúmanie normy ako takej odtrhnúť od dejinných súvislostí ich vzniku a uplatňovania. Právne normy sú písanými pravidlami upravujúcimi vzťahy medzi ľuďmi istej komunity, mravné normy sa pri regulácii spoločnosti spoliehajú na spoločenskú kontrolu. Mravné i právne normy svojou prítomnosťou a formuláciou vyjadrujú zároveň potrebu upozorniť na niektoré stránky konania. Preto by bolo pozoruhodné zamyslieť sa nad samotnou potrebou formulácie mravných a právnych noriem. Pretože o spoločnosti do veľkej miery vypovedá nielen to, aké mravné a právne normy vytvára, ale najmä to, aké nemá potrebu vytvárať, pretože sa stali samozrejým zvykom spolužitia a konania.

3. Otázky legitimacy a legality

Morálka a právo vystupujú ako dva spôsoby sociálnej kontroly. Nekonštituuju sociálne vzťahy, sú výrazom širšieho spektra spoločenských činiteľov, ktoré ich podmieniajú. V tomto fakte nachádzame spätosť morálnych a mravných noriem so spoločensko-ekonomickými podmienkami tej ktorej historickej etapy. V každej tejto etape však badáme spoločný jav – a to ambíciu artikulácie mravných noriem do podoby noriem právnych

a následne, zdôvodnenie právnych noriem morálkou. Ako sa ale v histórii dynamika vzťahu mravných a právnych noriem prejavovala? A napokon, ak sa už mravné normy formulujú v podobe konkrétnych zákonov, je potrebné sa nimi ešte zaoberať? Odpovede na tieto otázky môžu osvetliť dodnes problematickú oblasť vzťahu morálky a práva navzájom, ako i vzťahu týchto aspektov so širším spektrom faktorov podmieňujúcich spoločenský vývoj.

Spoločného menovateľa oboch oblastí spoločenskej regulácie nachádzame v povahe povinnosti. Aj právo aj morálka sú uskutočnením povinnosti. Požiadavky morálky nadobúdajú formu neosobnej povinnosti, rovnako na všetkých sa obracajúceho, ale od nikoho nevychádzajúceho príkazu. Tieto požiadavky majú relatívne stabilný charakter. Od obyčajného zvyku či tradície, ktoré sa udržiavajú silou zaužívaných zvyklostí, sa líšia tým, že nadobúdajú ideové zdôvodnenie vo forme predstáv o tom, ako má človek žiť a konať. Požiadavky práva nemajú formu neosobnej povinnosti, ale záväzok k povinnosti je zvonka daný konkrétnym predpisom. „Od práva sa morálka líši tým, že dodržiavanie mravných požiadaviek každým jednotlivcom sa kontroluje všetkými, pričom morálna autorita určitého jednotlivca nesúvisí s nijakými oficiálnymi právomocami; a tiež tým, že dodržiavanie požiadaviek morálky je sankcionované len formami duchovného pôsobenia (verejného hodnotenia, schválenia alebo odsúdenia konania).“¹⁴ Preto hrá vedomie v morálke relatívne väčšiu rolu ako v iných formách sociálnej kontroly. Vedomie tu môže vystupovať tak v racionálnej forme pojmov a súdov, ako aj v emocionálnej forme citov, pohnútok, sklonov. Okrem spoločenského vedomia má významnú úlohu v morálke aj individuálne vedomie. Jednotlivec sa opiera o mravné predstavy vytvorené spoločnosťou, osvojuje si ich v procese výchovy, a môže teda do značnej miery samostatne regulovať svoje správanie a usudzovanie o morálnej hodnote všetkého, čo sa deje okolo neho. Vďaka tomu nevystupuje len ako objekt sociálnej kontroly, ale aj ako jej uvedomelý subjekt, t. j. ako mravná osobnosť.¹⁵ Na pozadí tohto vzťahu môžeme zachytiť dialektiku objektívnych a subjektívnych činiteľov, dialektiku nevyhnutnosti a slobody, dialektiku uvedomelosti a živelnosti. Človek je vrhnutý do určitej spoločenskej situácie, do siete spoločenských vzťahov regulovaných zvyklosťami, morálkou, právom, podmienených historickým vývojom, kultúrou a ekonomickými činiteľmi, no vlastnou reflexiou daných okolností jeho života dospieva k prehodnoteniu viacerých aspektov, ku kritickému vnímaniu a na to nadväzujúcej snahe o zmenu. Takýto postoj jednotlivcov sa prejavil napokon v kľúčových historických situáciách, v ktorých dochádzalo k veľkým sociálnym zmenám. Ak by bol človek uspôsobený k tomu, aby dodržiaval povinnosti práva a morálky tak ako sú dané, absentoval by tu priestor na jeho tvorivé schopnosti a z človeka by sa stal formalizovaný stroj predpísaných povinností. Nebol by tu priestor pre pochybnosti, pre ambíciu pretvárať, napokon pre etiku ako takú. Pri významných dejinných medzníkoch vývoja ľudskej spoločnosti vystupuje mravný subjekt, ktorý svojou percepciou a kritikou *statusu quo* spochybňuje objektívny stav vecí (morálky, práva, ekonomiky a pod.). Tým udržuje dynamiku dejín a ľudský pokrok. Napriek previazanosti oboch oblastí, morálka a právo nešli vždy ruka v ruke. Morálne normy sa vyvíjajú niekedy progresívnejšie než normy právne, inokedy naopak. Pod tlakom pokrokovejšieho mravného cítenia a úsilia tak môže dôjsť aj k zmene právnych noriem. Inokedy však môže nová, progresívna právna norma naraziť na staré mravné zvyklosti, ktoré paralyzujú jej účinok. Napríklad keď u nás osvietenská vláda vydala tolerančný patent, ktorým nastolila spravodlivejší vzťah k inovercom, mnohí občania ostali v zajatí animozity voči nim, rozličným spôsobom

¹⁴ FROLOV, I.T., 1988. *Filosofický slovník*. s. 321.

¹⁵ FROLOV, I.T., 1988. *Filosofický slovník*. s. 321

obmedzovali ich rovnaké práva a zaostalá verejná mienka im strpčovala život. Rovnako po zrovnoprávnení žien v Rusku v roku 1917, im zaostalá verejná mienka a mravné normy bránili vstúpiť do verejného života. Vplyv morálneho prostredia sa prejavoval v sociálnom vylúčení, dokonca sa v mnohých prípadoch vyskytlo i použitie násilia a prípady zabitia.¹⁶

Morálna rovina konania prepožičiava rovine právnej legitimitu. V prípade právnych noriem sa jedná o oblasť legality, teda vonkajšieho vzťahu dodržiavania istých predpisov bez ohľadu na to, či s nimi jednotlivec súhlasí resp. či je s nimi vnútorne stotožnený. V oblasti morálky hovoríme o legitimitate, teda o oprávnenosti, ktorá sa môže realizovať na úrovni individuálnej, kedy meradlom konania je svedomie konajúceho, alebo na úrovni mravnosti, kedy meradlom konania je spoločenské vedomie, teda akýsi sociálny étos. Každá požiadavka sociálneho konania si vyžaduje svoju legitimitu. Hľadá oprávnenie v hodnotách – napr. v demokracii, ľudských právach, slobode a pod. V prípade formulácie akéhokoľvek zákona je na mieste pýtať sa po zdrojoch jeho legitimity. V prípade akéhokoľvek sociálneho aktu je táto otázka na mieste znova a dnes rovnako ako v minulosti nie je opomínaná. Vojnové ťaženia od nepamäti boli zdôvodňované morálnou oblasťou v podobe šírenia rôznych morálnych hodnôt. Legitimita sociálneho aktu vplyva nielen na prijatie istých noriem spoločnosťou, ale má vplyv i na samotného jednotlivca, ktorý je povolaný ho vykonať. Blízky vzťah oboch pohnutí konania – z hľadiska vonkajšej povinnosti, na základe vonkajšieho nariadenia (legality) a z hľadiska vnútorného presvedčenia (legitimity) – dokumentuje napríklad Ernesto Guevara, ktorý poukazuje na často nezohľadnený a opomínaný aspekt bojovej taktiky, a to práve legitimitu konania. Hoci partizáni na Kube nemali zďaleka tak dobré vojenské vybavenie ako kubánska armáda, mali čosi viac, píše Guevara, mali pravdu, viedol ich spoločný cit a morálka, vnútorné presvedčenie, ktoré strategické a taktické analýzy nezachytia.¹⁷ Podobný akcent na cit, vieru, presvedčenie, teda legitimitu činu badáme vo filozofickom odkaze J.C. Mariáteguiho, ktorý pojednávajúc o revolučných bojoch poukazuje na hybnú silu týchto dejinných udalostí, ktorá spočívala primárne v morálnej stránke historického revolučného činu (až potom strategickej). Francúzska revolúcia sa začala tzv. „revolúciou ducha“ ako hovorí Voltaire o osvietenstve, Ruská revolúcia (1917) odmietnutím legitimity zákonov buržoáznej republiky. Oprávnenie akéhokoľvek zákona a nariadenia hrá dôležitú úlohu v jeho praktickej realizácii. V tomto svetle môžeme zachytiť tiež prvé kritiky, ktoré sa objavili v období počiatkov formulovania profesijnej etiky v oblasti polície a ozbrojených síl. Podľa niektorých teoretikov (Archangel'skij a pod.) je účelom zavádzania etických kódexov do týchto etických pravidiel posilnenie ekonomickej činnosti vládnucej triedy autoritou zavádzania morálnej povinnosti a zodpovednosti. Pritom sa v skutočnosti zdôrazňuje nevyhnutnosť čestne a bez odvrávania plniť povinnosti, ktoré diktujú monopoly a nadnárodné korporácie. Úlohou etických kódexov a profesijnej etiky je potom zabezpečiť presné a nemeniteľné plnenie služobných povinností učiteľov, úradníkov, predstaviteľov rôznych vrstiev manažérov a pod.¹⁸ Ich cieľom je otupiť prípadný morálny konflikt svedomia konajúceho v zložitých situáciách.

Táto kritika nás vracia späť k samotnému významu etiky ako súčasť prípravy policajtov a policajtiiek, vojakov a vojačiek a bola by prijateľná, ak by sme etiku redukovali len na reprodukciu etických kódexov. Etika však ako problematizácia morálky, ako veda, ktorej základným kameňom je „akt pýtania sa“, je práve priestorom pre pochybovanie a pre

¹⁶ ARRUIZA, C., 2010. *Las sin parte. Matrimonios y divorcios entre feminismo y marxismo*. s. 48.

¹⁷ Pozri GUEVARA, E., 2006. *Paisajes de la Guerra Revolucionaria*. 363 s.

¹⁸ ARCHANGEL'SKIJ, L. M., 1976. *Marxisticko-leninská etika*. s. 38,39.

hľadanie autentického rozhodovania sa, konania, nachádzania odpovedí na vzniknuté situácie, v ktorých sa policajt a policajka ocitá denne. Etika je priestorom pre sebareflexiu v žitej praxi a pre uplatnenie kritického myslenia a pretvárania skutočnosti prostredníctvom praktických skutkov.

Hoci teda majú mravné normy ambíciu artikulovať sa prostredníctvom zákona, nemožno zákony považovať za postačujúce regulatívy konania. Právne normy na rozdiel od mravných noriem neumožňujú do takej miery možnosti diskusie, pochybnosti a odmietnutia. Pokiaľ by sme sa odvolávali na zákon ako na regulatív konania, ktorým by sme svoje konanie zdôvodňovali, teda tvrdili by sme, že konáme správne/dobre, pretože konáme podľa zákona, v čom by sme sa líšili od Adolfa Eichmana a nacistických úradníkov? Aj tí konali podľa zákona, konali „len svoju povinnosť“, ako sa často vo výpovediach na povojnových tribunáloch opakovalo. Legálnosť bez legitimacy vedie k rigidnosti a formalizácii konania. Jej dôsledkom je tzv. „banalizácia“ alebo utvorenie tzv. „banálneho vedomia“. Týmto pojmi popísala Hannah Arendt organizované odpútanie ľudských činov od ich subjektívneho významu. „Zbanalizovaný“ človek je uzatvorený významom v interakcii s druhým. Je tak potlačená empatická stránka charakteru a možnosti percepcie nazerania istým kontextom z alternatívnych hľadísk. Nástrojom posudzovania činov a komunikácie je zbyrokratizovaný jazyk. Jedinec prijíma za svoj jazyk propagandy a obmedzuje svoje obsahy vedomia len na štruktúry týmto jazykom vypovedateľné. Obdobný príklad „banalizácie“ nachádzame v opisoch „newspeaku“ v Orwellovom románe *1984*.

Dôležitosť dynamiky (a teda aj rozporov morálky a práva) v nadväznosti na spracovanie Václava Bělohradského vyjadruje Petr Nesvadba, ktorý vzájomný vzťah týchto sociálnych regulatívov zhrňuje nasledovne: „Pre zdravý, slobodný a tvorivý rozvoj všetkých stránok spoločenského života je potrebné, aby sa z jednej strany nikdy neprestávalo hľadať a formulovať zdôvodnenia (najmä morálne) pre všetky zákonné kroky inštitúcií (najmä štátu), aby jednoducho legitimita nejakého rozhodnutia alebo činu nebola zredukovaná na jeho legalitu (zhodu so zákonom, nariadením a pod.), ale tiež z druhej strany, aby sa nikdy neprestávalo hľadať a formulovať legálne vyústenie (podoba) určitých úplne konkrétnych zdôvodnených návrhov. Napätie medzi legalitou a legitimitou je v tomto zmysle základným predpokladom slobodného spoločenského života.“¹⁹

4. Prístupy k skúmaniu vzťahu morálky a práva

Skúmaniu vzťahu týchto dvoch rovín spoločenskej regulácie sa venuje samostatná filozofická oblasť, ktorá sa tradične nazýva filozofia práva. Otázky zdôvodnenia práva sa vinú už od antiky a do pozornosti sa dostali najmä po udalostiach II. svetovej vojny. Ako bolo spomínané, filozofický spor *fyzei - nomo* sa stal predohrou veľkého právneho a filozofického problému nasledujúcich storočí, a teda práva prirodzeného (*iusnaturalizmus*) alebo pozitívneho (*iuspozitivizmus*). Odôvodniť právo znamená uviesť konkrétnu základnú normu práva, z ktorej sa ďalšie právne normy odvodzujú (právnická logika je založená práve na tomto type odvodzovania). Otázka sporu *iusnaturalizmu* a *iuspozitivizmu* spočíva v probléme, či je základná norma časťou pozitívneho práva, alebo sa pozitívne právo odvodzuje od prepozitívnej (teda ne-pozitívnej) normy práva.

Právny pozitivismus (*iuspozitivizmus*) v intenciách anglosaskej pozitivistickej tradície odmieta akýkoľvek „prepozitívny“ základ práva. Z tohto hľadiska je neadekvátne, aby daný

¹⁹ NESVADBA, P., 2006. *Filosofie a etika*. s. 285.

(„pozitívny“) právny poriadok bol odôvodňovaný na základe princípov, hodnôt a zásad, ktoré by sa nachádzali mimo okruh platných právnych noriem. Ako tvrdí Hans Kelsen, „právo vytvára samo seba“. Problém právneho pozitivizmu spočíva v tom, že pozitívna právna norma môže byť ľubovoľná a jej jediným odôvodnením je v podstate štátna moc, ktorá ju účinne presadzuje. Právny pozitivizmus dôsledne oddeľuje morálku od práva a odmieta spájať pozitívne právo s prepozitívnymi aspektmi. V tomto duchu R. Dworkin vytyčuje piliere právneho pozitivizmu. Právo je podľa neho súbor zvláštnych pravidiel, ktoré spoločnosť priamo či nepriamo ustanovila k tomu, aby určila, ako bude verejná moc trestať alebo vynucovať správanie. Súbor týchto platných právnych pravidiel bezozbytku vyčerpáva obsah práva a teda povedať, že niekto má „právnu povinnosť“ znamená povedať, že jeho prípad spadá pod platné právne pravidlo.²⁰

V súvislosti s pohnutými udalosťami II. svetovej vojny (holokaust, Norimberský proces, definovanie „zločinu proti ľudskosti“ – teda niečoho, čo nie je rýdzo právna kategória) sa začali problematizovať základy práva a jeho legitimita. Vyvstali viaceré otázky ako napríklad, či je vôbec možné trestať nacistických zločincov za činy, ktoré spáchali ešte predtým ako bola stanovená ich trestná povaha. Podobné otázky otvorili cestu pre pýtanie sa po základoch práva v mimoprávnej oblasti, a teda pre problematizáciu práva prirodzeného.

Prirodzeným právom (*iusnaturalizmus*) sa nazývajú tendencie uvádzať odôvodnenia práva na prepozitívnu rovinu. V novoveku to bol predovšetkým Immanuel Kant, kto (ovplyvnený Lockovým konceptom liberalizmu a všeobecnou klímou vzrastajúcich buržoáznych požiadaviek) formuloval základnú prepozitívnu normu práva, ktorou je sloboda človeka pokiaľ môže podľa všeobecného zákona existovať spoločne so slobodou každého druhého človeka. Návraty ku Kantovmu prístupu sa objavujú v danej turbulentnej dejinnej epoche. Priamou reakciou na činy II. svetovej vojny je hľadanie formulácie teoretického konceptu, ktorý by definoval špecifické podmienky, kedy je možné právu v konečnom dôsledku nazerať ako „nepráviu/neprávu“. Za vyústenie tohto hľadania sa považuje tzv. Radbruchova formula, teda téza, ktorú formuloval nemecký právny filozof Gustav Radbruch v znení: „Konflikt medzi spravodlivosťou a právnou istotou je pravdepodobne riešiteľný len tak, že pozitívne právo, zaistené predpismi a mocou, má prednosť i vtedy, keď je obsahovo nespravodlivé a neúčelné, okrem toho, ak rozpor medzi pozitívnym zákonom a spravodlivosťou dosiahne tak neznesiteľnej miery, že zákon musí ako ‘nenáležité právo’ spravodlivosti ustúpiť.“²¹ Táto formulácia sa stala prijímaným stanoviskom, ktoré čiastočne vytvára priestor pre problematizáciu etických aspektov v právnej sústave. V súvislosti s tým však zavádza veľmi neurčité a relatívne pojmy ako „neznesiteľná miera“ a „spravodlivosť“. To, čo je neúnosnou mierou pre jednu spoločnosť, nemusí platiť pre inú, rovnako koncept spravodlivosti je relatívny vzhľadom na jednotlivé spoločenské celky a dejinné etapy. Veľmi hrubo sa môžeme pýtať čo znamená „znesiteľná miera“? Čo korešponduje s konceptom spravodlivosti? Násilie v podobe výbojných vojen v tradícii antického Ríma je zbožšťované pretože expanzívne vojnové ťaženia sú považované za nevyhnutné a spravodlivé.²² So špecificky historickým konceptom spravodlivosti napokon korešpondovali aj inkvizičné procesy za feudalizmu, aj zákony obmedzujúce práva žien ešte na začiatku 20. storočia. Práve tu sa naskytá priestor pre diskusie o mystifikácii cieľa právnych noriem a rovnako daný

²⁰ DWORKIN, R., 2001. *Když se práva berou vážne*. s. 37 – 38.

²¹ RADBRUCH, G., 1999. *Rechtphilosophie*. s. 216.

²² TRÍSKOVÁ, H., 2002. *Chápanie násilia a pokojného života v antickom Grécku a Ríme*. In: *Historická revue*. č. 4/ 2002.

problém otvára rovinu hľadania legitimacy práva, resp. základný dôvod platnosti práva, ktorý ako tvrdí Martin Kriele, môže byť odvodený tiež od legitimacy mocenského systému ako takého.

V podobnom duchu rovnako anglosaský právny filozof Lon Fuller priznáva, že pojem práva nemožno definovať úplne nezávisle na dôvodoch, kvôli ktorým ho ľudia akceptujú a dodržiajú. K tomu, aby sa stal prijateľným, musí podľa Fullera každý právny systém spĺňať určité minimum morálnych požiadaviek legality, ktoré označuje „vnútornou moralitou práva“. Fuller dané požiadavky vyjadruje v podobe, v ktorej zároveň ukazuje „najefektívnejšiu“ cestu ako neuspieť pri tvorbe práva. Konkrétne hovorí o nezvládnutí vydania všeobecných právnych noriem, nezvládnutí požiadavky publikácie právnych noriem, retroaktívnej (retrospektívnej) tvorbe právnych noriem, nezrozumiteľnosti a kontradiktorkosti právnych noriem, uzákonení právnych noriem požadujúcich správanie, ktoré nemožno splniť, príliš častých zmenách právnych noriem a o nedostatočnom súlade medzi normami a ich aplikáciou.²³ Významným prínosom do daného diskurzu prispel pozitivisticky orientovaný právny filozof H. L. A. Hart, ktorý autoritu všeobecných právnych noriem odpútava od moci ich autorov. Formuluje tzv. „minimálny obsah prirodzeného práva“ alebo tzv. „istý druh minimálnej morálky povinnosti“ pozostávajúci zo zohľadnenia piatich aspektov: ľudskej zraniteľnosti (resp. obmedzovaní používania násilia medzi ľuďmi), približnej rovnosti, obmedzenom altruizme, obmedzených zdrojoch a limitovanom porozumení a sile vôle.²⁴

Hľadanie prirodzenoprávnych aspektov tvorby právnych noriem je lákavé a v dejinách malo svoje osobité zastúpenie. Na jednej strane sa zdá azda nevyhnutné hľadať prepozitívne zdroje právnych noriem, ktoré im zaručujú legitimitu, na strane druhej, a to najmä na základe skúmania historického vývoja, vidíme rôznorodé ponímanie zdrojov zákonov. Tými mohol byť boh, boží zákon, prirodzenosť človeka, sloboda, takpovediac akákoľvek hodnota, ktorú spoločnosť v danej epoche uznávala za platnú. Otázkou preto skôr je, na základe akých aspektov si spoločnosti volia hodnoty, ktoré pretavujú do mravných a následne právnych noriem? Historická i geografická diverzita, nachádzanie rozdielov i spoločných črt istých mravných a právnych náležitostí konkrétnych spoločností nás núti pýtať sa, čoho vyjadrením je morálka a právo tej ktorej spoločnosti? Z tohto hľadiska je možné považovať mravné a právne normy toho ktorého spoločenstva za výraz širšieho konceptu spoločenských a ekonomických vzťahov, pričom vzájomný vzťah morálky a práva nemožno od seba oddeliť. Takáto interpretácia vysvetľuje konfliktné situácie v dejinách, kedy mravné pýtanie sa apelovalo a poukazovalo na právnu rovinu v snahe meniť ju.

5. Vzťah morálky a práva (etická a právna rovina) v činnosti príslušníkov PZ

Dynamika vzťahu mravných a právnych noriem má svoje nezastupiteľné miesto v konkrétnej činnosti príslušníkov a príslušníčok PZ. Požiadavka na zákonné konanie je formulovaná hneď v prvom článku Etického kódexu PZ, ktorý stanovuje, že „príslušník Policajného zboru pri výkone služby i mimo služby koná v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, všeobecne záväznými právnymi predpismi a internými aktmi riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.“²⁵ Zároveň však hodnota profesionality policajta, ktorá je jednou z kľúčových hodnôt policajnej profesie, ukladá policajtom a policajtkám povinnosť zvažovať spôsoby, ktorými dodržiavanie zákona uplatňujú. Každý čin policajta a policajtky, ktorý sa uskutoční vo sfére zákonnosti by mal byť realizovaný prostriedkami účinnými a adekvátnymi

²³ FULLER, L. L., 1998. *Morálka práva*, s. 37 – 90.

²⁴ HART, H. L. A., 2004. *Pojem práva*, s. 208.

²⁵ Pozri: http://www.minv.sk/?eticky_kodex (náhľad 3.4. 2019)

k vzniknutej situácii. To poukazuje na mieru autonómie rozhodovania a priestor pre zvažovanie nie len použitých prostriedkov, ale zároveň aj rozhodnutia a konania policajta či policajtky. Predpoklad vysokej autonómie rozhodovania na jednej strane vytvára priestor pre problematizáciu napätia legality a legitimacy v jednotlivých skutkoch príslušníkov a príslušníčok PZ.

Policajti a policajtky sa denne ocitajú v situáciách, kedy musia rozvažovať a zhodnocovať legitimitu prostriedkov, ktoré použijú na dosiahnutie spoločensky žiadaného cieľa. Rôznorodosť situácií ich vedie k reflexii cieľov niektorých noriem ako takých, čo je koniec koncov, poslaním zakomponovania etiky do policajnej prípravy. Napätie medzi mravnými a právnymi normami môžeme postihnúť na špecifických situáciách, v ktorých sa príslušníci a príslušníčky ozbrojených zborov ocitajú a rovnako tiež v situáciách, ktoré nám predostreli literáti, filmoví scenáristi a režiséri. Otázky oprávnenosti činu tak môže vzbudzovať Javertova dychtivá túžba dolapit' Jeana Valjeana, ktorú predostiera Victor Hugo či použitie zbrane kultového československého seriálového hrdinu majora Zemana voči továrnikovi v epizóde z roku 1948. Policajná práca predpokladá schopnosť rozhodnúť sa a niesť za svoje rozhodnutia plnú zodpovednosť. V tomto aspekte policajnej činnosti vstupuje do situácie celková interpretácia sveta a miesta človeka v ňom, reflexia spoločnosti a legitimita autority právnych a mravných noriem. S hľadáním odpovedí na spoločenské otázky súvisí výsledok konkrétnej činnosti a prijaté rozhodnutie, ktoré podmieňuje platná legislatíva. Morálna dilema vyzýva každého muža a ženu v uniforme k hľadaniu legitimacy svojej činnosti, k hľadaniu správnych spôsobov uplatnenia tzv. spravodlivosti. V tejto oblasti možno nájsť konkrétny styčný bod prepojenia perspektív mravných a právnych noriem v policajných činnostiach. Situácie, v ktorých sa príslušníci a príslušníčky ozbrojených zborov ocitajú často nie sú jednoznačné a vyžadujú si značné odborné, no i sociálne, psychologické a etické kompetencie. Pritom často v rutinných úkonoch a špecifických profesijných situáciách majú v rukách nielen životy jednotlivých ľudí, no často i chod spoločnosti. Pre priblíženie takýchto situácií uvádzame historický príklad, kedy právna norma (legalita), ktorej dodržiavanie sa vyžaduje, naráža na problémy jej oprávnenosti (legitimity). Aj na pozadí podobných príkladov sledujeme už zmienené problémy vzťahu mravných a právnych noriem, zároveň nám ukazujú obrovský dosah povolania policajtov na spoločenský vývoj.

V roku 1953 organizovali mladí vzbúrenci na Kube ozbrojený pokus o obsadenie kasární v Moncada pri Santiagu de Cuba ako výraz nesúhlasu s diktátorskou vládou prezidenta Fulgencia Batistu. Tento pokus sa skončil neúspešne a bezprostredne po udalostiach bol vydaný rozkaz dolapit' všetkých (vyše sto) rebelov, internovať ich v priestoroch kasární a následne ich zavraždiť. V skutku takmer všetkých študentov a radovo mladých mužov a ženy dolapili, za účelom vymámania informácií o organizácii ozbrojenej akcie mučili a zavraždili. Jednej z jednotiek, ktorá mala v okolí Moncada zaisťovať vzbúrencov velil istý dôstojník Pedro Sarría. Ten údajne upozorňoval svojich podriadených, v zaisťovaní rebelov veľmi horlivých mužov, na fakt, že „idey sa nezabíjajú“. Keď teda dolapili troch mladých mužov, Sarría sa rozhodol nerešpektovať príkaz, ktorý bol vydaný vo forme interného predpisu, a odmietol svojmu nadriadenému troch mužov vydať, pričom vedel, že jedným z nich je organizátor ozbrojeného útoku. Podľa platného zákona (a odvolávajúc sa naň) ich predviedol úradom, čím im zachránil život. Jedným z týchto troch mužov bol Fidel Castro. Dnes by sme sa mohli pýtať, ako by sa boli dejiny vyvíjali nebyť tohto Sarríovho zdanlivo drobného rutinného úkonu.

Nejednoznačnosť tejto situácie poukazuje na variabilný charakter mravných noriem. Zároveň však ukazuje tiež ich neodškriepiteľnú prítomnosť v konaní jednotlivcov

nevynímajúc príslušníkov a príslušníčky ozbrojených zborov. A tak etika a hľadanie vzťahu mravných a právnych noriem, ich prepojenia, súvislostí a vyústení nás neustále pobáda k problematizácii. Nie je statickou záležitosťou, ktorá by nám striktno definovala danú mravnú a právnu normu, ale robí mravné a právne normy predmetom svojho skúmania, čím poukazuje na ich historickú ukotvenosť, spoločenskú podmienenosť a neustále hľadanie odpovedí na vzniknuté situácie. Povedané slovami Jiřiny Popelovej, „V mravných normách môže každý jednotlivec a každý kolektív prejavíť svetlé stránky svojej povahy, môže bezprostredne reagovať na životné situácie, v ktorých sa ocitá a ktoré ustavične preverujú jeho mravné kvality. Mravné normy nemajú určitosť a presnosť právnych noriem ani ich vonkajšiu záväznosť, a preto v prípade ich realizácie sa môže rozvinúť nevyčerpatel'ná škála mravných reakcií, v každej situácii sa môže uplatniť tvorivý postup, a to tak u jednotlivcov ako aj u spoločenských skupín.“²⁶

Záver

Morálna i právna norma spoločenskej regulácie sa vyskytujú ruka v ruke azda v každej sociálnej komunite. S vývojom civilizácií a mestských štátov v starovekom svete nadobúdajú zvláštny význam v zmysle podrobnejšej špecifikácie a definície. Človek je „*zoon politikon*“ bytosť spoločenská, ktorá neprežije bez interakcie s ďalšími ľuďmi. Na vzájomné spolužitie nevyhnutne potrebuje isté pravidlá, ktoré umožňujú jeho život. V prvotných rodových spoločnostiach, hoc ľudia ešte nepoužívali písmo, mali isté predporozumenie správneho konania. Jednalo sa o zvyky správania sa a konania nadobudnuté na základe skúsenosti. Tieto zvyky odrážali materiálny spôsob prežitia komunity. Tak vznikali prvé normy – pravidlá správania sa v kmeni, na love, pri zbere, v rodových vzťahoch. Súbežne s každou spoločenskou organizáciou sa teda vytvárali i regule vzájomného súžitia, ktoré mali zabezpečiť reprodukciu danej komunity. Na ne nadväzovali tiež hodnotové rámce, nevyhnutne späté s pravidlami prežitia, a teda so spôsobmi zaobstarávania obživy v daných spoločnostiach. V týchto vzťahoch by sme mohli identifikovať naviazanosť na pôdu v komunitách získavajúcich obživu z poľnohospodárstva, na základe toho napríklad matriarchálne usporiadanie spoločnosti, diametrálne odlišný systém rodových vzťahov ako ho poznáme v súčasnosti a pod. Morálka, oblasť ľudských zvykov a obyčajov, sa stala súčasťou spoločenského života stelesnená v pravidlách náboženského života, ktorých menovateľom boli zákony jednotlivých civilizácií. Ešte vo svojej filozoficky nereflektovanej podobe prestupuje prvými zákonníkmi v staroorientálnych civilizáciách, ktoré sú explicitným vyjadrením potrieb spoločenskej interakcie. Už na tejto úrovni badáme zjavné prepojenie oboch zohľadňovaných rovín, kedy je zrejmé, že právne predpisy korešpondovali s morálnou rovinou sociálneho života zosobnenou vo zvyklostiach spolunažívania. Morálna a právna oblasť už v minulosti zasahovala a ovplyvňovala životy jednotlivcov, preto nie je náhodou, že obe oblasti spoločenskej regulácie sa stanú predmetom filozofie v antickom Grécku a budú zohľadňované neskoršími teoretickými analýzami. Z nich možno spomenúť významnú polemiku antiky medzi *fyzei* a *nomo*, ktorú artikulujú sofisti a jej riešenia predkladané Platónom, neskôr Aristotelom. Táto debata sa v dejinách stala prvým taktom diskusií o práve prirodzenom a pozitívnom.

Okrem historického vymedzenia noriem a realizácie normotvornej činnosti môžeme postihnúť spoločné a odlišné znaky mravných a právnych noriem osve. Každá norma obsahuje štyri základné komponenty: cieľ, autoritu, ktorá ju stanovila, systém predpisov

²⁶ POPELOVÁ, J., 1981. *Filozofické problémy noriem*, s. 89.

a sankcie ukladané za jej nedodržanie. V prípade mravných noriem sa za cieľ považuje zachovanie mravnej stability spoločnosti, v prípade právnych noriem je cieľom zachovanie právnej stability spoločnosti. Autoritou, ktorá stanovuje mravné normy môže byť konkrétna osoba (umelec, filozof, vedec), veda, boh, prirodzený zákon, a pod., resp. škála autority mravných noriem je pomerne široká, pokým u právnych noriem je zväčša autoritou štát, prípadne ústava alebo zákony. Systém predpisov je hmatateľný najmä v rovine právnych noriem, kedy ho identifikujeme prostredníctvom konkrétnych zákonov, v rovine mravných noriem nie je systém predpisov artikulovaný priamo, aj keď za takéto predpisy môžeme v súčasnosti pokladať hufne sa rozvíjajúce etické kódexy v rozličných oblastiach života. Sankcie porušenia právnych noriem sú konkrétne trestné sankcie zakotvené v príslušnom zákone. V prípade mravných noriem môžeme rozlišovať sankcie vnútorné (výčitky svedomia za nesprávny skutok) a vonkajšie (sociálne vylúčenie, obmedzenie sociálnej realizácie a pod.).

V prípade mravných a právnych noriem sa jedná o dva odlišné spôsoby sociálnej kontroly/regulácie, ktoré vstupujú do života jednotlivcov ako regulatívy ľudskej činnosti. V oblasti mravných noriem hovoríme o vzťahu oprávnené – neoprávnené (konanie), ktoré postihuje pojem legitimacy. V oblasti právnych noriem hovoríme o vzťahu zákonné – nezákonné (konanie), ktoré postihuje pojem legality. Medzi oboma oblasťami, teda morálkou a právom existuje dynamický vzťah. Vzájomne sa tieto roviny dopĺňajú – mravné normy neprestávajú hľadať svoje vyústenia v písaných právnych predpisoch, naopak právne normy zas hľadajú legitimitu v mravných zdrojoch spoločnosti. Vzájomné rozdiely v oboch oblastiach badáme v historických príkladoch, kedy je zrejmé, že mravné a právne normy spolu častokrát nekorešponovali, teda niekedy boli progresívnejšie mravné normy (najmä pred udalosťami sociálnej zmeny), inokedy boli pokrokovejšie právne normy (zväčša po realizácii sociálnych zmien). Problematickým sa vzťah morálky a práva stáva najmä po pohnutých udalostiach II. svetovej vojny, kedy sa začína väčšmi polemizovať o odôvodnenosti práva. Na jednej strane identifikujeme *iuspozitivizmus*, teda pozitívnoprávne koncepcie, ktoré budú odmietat' mimoprávne zdroje práva a *iusnaturalizmus*, teda prirodzenoprávne koncepcie, ktoré hľadajú zdôvodnenie práva v mimoprávných zdrojoch (morálka). Oba prístupy nás vedú k opätovnému pýtaniu sa nie len na zdroje legitimacy práva, ale najmä na vzťah práva a morálky so širšími spoločensko-ekonomickými aspektmi.

Vzťah morálky a práva je neodmysliteľne prítomný v práci príslušníkov a príslušníčok PZ, a preto jeho reflexia otvára brány širšiemu pochopeniu spoločnosti, jej vývoja a charakteru, a tým adekvátnejšie riešenie rozličných morálnych dilem, ktorým často policajti a policajtky čelia. V rukách týchto ľudí sú životy iných jednotlivcov, ba svojím konaním majú celospoločenský dosah na vývoj spoločnosti. Preto je do prípravy policajtov a policajtiiek zakomponovaná profesijná etika ako nástroj vedúci k uplatneniu autonómnej schopnosti rozhodovania a konania s plnou zodpovednosťou za prijaté rozhodnutia a vykonané skutky.

Otázky noriem vstupujú ako do profesijnej, tak i do osobnej roviny života. Čo znamenajú a čo prinášajú normy do spoločnosti a životov jednotlivcov? Možno veľmi výstižne na tieto otázky odpovedá Jiřina Popelová, podľa ktorej „dobře zladená sústava noriem, či už právnych, mravných, estetických, životosprávnych alebo iných poskytuje pocit usporiadanosti, pokoja, bezpečia. Nielen poskytuje, priamo ho vyžaruje, šíri tento pocit okolo seba ako priaznivú, jasnú atmosféru. Aristoteles, uvedomelý aténsky občan, ktorý sa síce v Aténach nenarodil, a ani tam nezomrel, ale žil v tomto meste a vnímal jeho atmosféru, si uvedomil túto skutočnosť, keď musel toto mesto ako politický vyhnanec opustiť. Len

v takejto atmosfére môžu vyrastať vyspelí občania, a len vyspelí občania môžu dotvoriť onú atmosféru, akú poskytuje dokonalý, skutočne humánny ľudský poriadok.²⁷

Zhrnutie

Každá spoločnosť od nepamäti vytvárala normy. Jednalo sa o praktické pravidlá súvisiace so zachovaním života a pospolitosti. V dejinách preto nachádzame najskôr výrobné normy, nadväzne potom normy estetické, mravné, právne. Proces vytvárania noriem v spoločnosti sa označuje normotvornou činnosťou. Na poli normotvornej činnosti sme sa zamerali na tvorbu mravných a právnych noriem v dejinno-filozofických perspektívach, ktoré nám poskytujú plodné východiská vysvetlení aktuálneho vzťahu mravných a právnych noriem. Najmä antická tradícia, ktorá prináša významnú filozofickú diskusiu o pôvode noriem, zákonov, ktoré sú *fyzei* (od prírody dané) alebo *nomoi* (vzniknuté konvenciou) ponúka širokú škálu myšlienkového tradície, ktorá sa neskôr formuje v sporoch o charakter morálky prirodzenej alebo konvenčnej alebo vo vymedzení prirodzeného alebo pozitívneho práva.

Povahu mravných a právnych noriem možno špecifikovať prostredníctvom vnútornej štruktúry normy ako takej. Každá norma predpokladá cieľ, autoritu, systém predpisov a sankcie. Pokým v oblasti mravných noriem je cieľom zachovanie mravného poriadku spoločnosti, v prípade právnych noriem sa jedná o zachovanie daného právneho poriadku v spoločnosti. Autoritou pre platnosť mravných noriem môže byť viacero spoločenských činiteľov – veda, tradícia, boh, osobnosť (vedec, umelec a pod.), platnosť právnych noriem je zastrešená zväčša autoritou štátu, zákonov alebo ústavy. Pokým systémom predpisov v rovine právnych noriem sú jasne formulované zákony, na úrovni mravných noriem nejestvuje takáto presná písaná formulácia, aj keď v súčasnosti sme svedkami ambície pretaviť etiku v normatívne písané systémy predpisov tzv. etické kódexy. Napriek variabilite v oblasti mravných noriem i tu existuje systém sankcií, ktorý možno chápať na individuálnej úrovni (výčitky svedomia) alebo kolektívnej úrovni (spoločenské vylúčenie, stigmatizácia osobnosti a pod.). Pod systémom sankcií na úrovni právnych noriem chápeme konkrétne trestné sankcie stanovené zákonom.

Zo špecifikácie jednotlivých aspektov noriem vyplýva viacero styčných i rozporných bodov, ktoré sa prejavujú vo vzťahu mravných a právnych noriem. V tejto súvislosti sme hovorili o mystifikácii cieľa, o nejednotnosti vývoja mravných a právnych noriem, ktoré spolu nie vždy v dejinách korešpondovali alebo o redukcii jednej roviny na úkor druhej a naopak. Dynamiku vzťahu mravných a právnych noriem nachádzame aj vo filozofii práva, konkrétne v spore o prirodzenú alebo pozitívnu povahu právnych noriem. Na základe všeobecnej analýzy právnych a mravných noriem postihujeme dynamiku tohto vzťahu v činnosti príslušníkov a príslušníčok PZ. Ako vstupuje do rozhodovania policajta a policajtky morálka? Je možné redukovat' konanie a morálne aspekty rozhodovania na oblasť zákonnej povinnosti? Tieto a ďalšie otázky neodmysliteľne súvisia s výkonom činnosti príslušníkov a príslušníčok PZ a pomáha nám ich objasniť analýza uvedenej problematiky. Napätie vzťahu mravných a právnych noriem a hľadanie konsenzu oboch rovín neodmysliteľne prestupuje sférou pôsobenia a konania polície. Prejavuje sa v konkrétnych činoch, ktoré vykonávajú ľudia, ktorých konanie je podmienené viacerými individuálnymi a spoločenskými činiteľmi, nevynímajúc ani morálne a právne spoločenské prostredie.

²⁷ POPELOVÁ, J., 1981. *Filozofické problémy noriem*, s. 104, 105.

Literatúra

- ARCHANGEĽSKIJ, L.M., 1976. *Marxisticko-leninská etika*. Bratislava: Pravda, 305 s.
- ARISTOTELES, 1979. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda, 75-067-79, 272 s.
- ARISTOTELES, 1988. *Politika*. Bratislava: Pravda, 075-031-88, 312 s.
- ARRUZA, C., 2010. *Las sin parte. Matrimonios y divorcios entre feminismo y marxismo*. Crítica y alternativa, 162 s., ISBN 849-429-813-5.
- BEŇA, J., 2006. *Pramene k dejinám práva. Starovek*. Bratislava: VO PraF UK, 257 s., ISBN 978-80-891228-0-6.
- DWORKIN, R., 2001. *Když se práva berou vážne*. Praha: OIKOYMENH, 455 s., ISBN 80-7298-022-X.
- FROLOV, I.T., 1988. *Filosofický slovník*. Bratislava: Pravda, 616 s., 075-024-89.
- FULLER, L. L., 1998. *Morálka práva*. Praha : OIKOYMENH, 230 s., ISBN 80-86005-65-8.
- GUEVARA, E., 2006. *Paisajes de la Guerra Revolucionaria*. La Habana: Editorial Político, 363 s., ISBN 959-01-0400-2.
- HART, H. L. A., 2004. *Pojem práva*. Praha: Prostor, 316 s., ISBN 80-7260-103-2.
- MARTINKA, J. (ed.), 1970. *Antológia z diel filozofov. Predsokratíci a Platón*. Bratislava: Pravda, 546 s., 75-069-70.
- MARTINKA, J. (ed.), 1972. *Antológia z diel filozofov. Od Aristotela po Plotina*. Bratislava: Pravda, 673 s., 75-015-73.
- NESVADBA, P., 2006. *Filosofie a etika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 331 s., ISBN 80-86898-92-X.
- PLATÓN, 1993. *Ústava*. Praha: Svoboda, 525 s., ISBN 80-205-0347-1.
- POPELOVÁ, J., 1981. *Etika. Dejiny etických teórií*. Bratislava: Pravda, 448 s., 75-064-81.
- POPELOVÁ, J., 1981. *Filosofické problémy noriem*. Bratislava: Pravda, 128 s., 75-050-81.
- RADBRUCH, G., 1999. *Rechtphilosophie*. Heidelberg: R. Dreier, S.L. Paulson, 280 s., ISBN 978-3811453494.
- TŘÍSKOVÁ, H., 2002. *Chápanie násilia a pokojného života v antickom Grécku a Ríme*. In: *Historická revue*. č. 4/ 2002, ISSN 1335-6550.

Internetové zdroje:

http://www.minv.sk/?eticky_kodex (náhľad 3.4. 2019)

Keywords: norm, rulemaking, morality, law, philosophy of law

Summary

Throughout history, every society created norms. They were practical rules related to the retention of production and reproduction of human beings and their society. In history, we find that the norms of production were constructed earlier than the moral and legal norms. The process of creation of norms in society is called rulemaking. In this very broad field of rulemaking we have concentrated on the creation of the moral and legal norms from the philosophical and historical perspectives which offer voluminous resources of explanations of the current relationship between the moral and legal norms. Primarily, we have focused on the ancient tradition, which brings about a great discussion on the origin of norms, laws, which

are considered to be either *fyzei* (from the nature) or *nomo* (created by convention). This philosophical problem was later formulated as a conflict between the natural and the conventional morality, or the relationship between *iusnaturalism* and *iuspositivism* in the field of the philosophy of law.

The character of the moral and the legal norms is possible to specify through the description of the inherent structure of the norm. Every norm consists of an object, an authority, a system of rules and sanctions. While in the field of moral norms there is an object maintaining the moral order in the society, in the field of legal norms there is an object maintaining the legal order in the society. A number of social elements can become an authority for the validation of the moral norms (science, tradition, god, an established person – a scientist, philosopher, artist etc.), an authority for the legal norms is the state or the constitution. While in the system of rules in the field of legal norms the law is in its strict formulation, in the field of moral norms there is no existing strict and clear formulation, in spite of the current ambition to create many codes of ethics. Despite the variability in moral norms, also in this field a system of sanctions exists. They are not articulated in any concrete law, but we can identify them on an individual level (twinges of conscience) and collective level (social stigmatization, social exclusion, etc.). In the legal system of sanctions they are defined by a concrete penal code.

The specification of particular aspects of the norms implies many common and conflict points between the moral and the legal norms. In this connection we talk about mystification of an object of the norms, inconsistency in historical development of moral and legal norms or reduction of one of these aspects of social life at the expense of another. We find the dynamics of the relation between the moral and legal norms in the philosophy of law, especially in the debates on the relevance of the positive law (*iuspositivism*) and the natural law (*iusnaturalism*). The basics of the research of moral and legal norms are applied in the activities of the members of the police force. How does the moral field influence decision-making of policemen and women? Is it possible to reduce the moral aspects of decision-making just to the level of a legal obligation? These and other questions are connected with concrete activities of policemen and women and the previously mentioned analysis of the relation between the moral and the legal level of social life helps to clarify them, too. The tension and looking for consensus between these two fields pervades the sphere of police activities. It makes itself felt in the concrete acts made by people whose acting is determined by many individual and social aspects, as well as their moral and legal surroundings.

*kpt. Mgr. Dominika Dinušová, PhD.
Katedra spoločenských vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
e-mail: dominika.dinusova@minv.sk*

Recenzenti: prof. PhDr. Jozef Lysý, CSc., mjr. PhDr. Vladimír Malíček, PhD.